

Образът на средната класа



Богдан Богданов

Не съм сигурен дали, ако имах навика да започвам деня си с прочита на всекидневник, това щеше да бъде „24 часа“. По-скоро не. Едва ли ще се числя към бъдещата средна класа, която, струва ми се, е истинският адресат на този вестник. Аз съм интелектуалец, при това не живея семейно. В добрия и в лошия смисъл на думата съм „декласиран“. Чужда ми е пъстрата разкъсана картина за свят на „24 часа“, предназначена за добре вредените, които охраняват частното си битие и не се съмняват в това, че светът е такъв, какъвто изглежда.

Разбира се, не е лесно да се обхване „текстът“ на българските всекидневници, да се прозре тяхната разслоеност на интереси и светогледи. Засега те повече си приличат, отколкото се различават. Но едно сравнение на „Дневен Труд“ и „24 часа“ е достатъчно, за да се усети виртуалната разлика. „24 часа“ – по-цветен и по-пъстр, с по-голям набор от настроения, с амбиция да бъде полезен не само с рекламната част, а и с други материали. Човек може да загърби другото и да отнесе сведение, упътване или съвет. Вестникът подканва: „Издърпай и чети.“

Разнообразието е организационното му настроение. Оттук и моето заключение за средната класа.

Разбира се, не е безспорно, че тя съществува. Още сме близо до общата атомизираност от социалистическото минало. По-реални са отделните хора, а не социалните слоеве. Същевременно средите вече се очертават, търсят своя светоглед и морал. Какви и колко ще бъдат не е ясно, но е безспорно, че българското общество ще укрепне, когато се оформи широкият слой на тези от обществената среда. Това едва ли ще стане лесно. Не са достатъчни осигурените с добра заплата. Нужен е пластът на живеещите от дребен и среден бизнес. А той по-скоро липсва.

Оттук и последието. Пъстрото послание на „24 часа“ е изправено пред предизвикателството да е насочено към бъдещото „ние“ на средната класа, да допринесе за образуването ѝ. Усееща се по прокрадващата се жизнеутвърждаваща картина за свят. От друга страна, вестникът отговаря на настроението на аморфната множественост на лишените от социална принадлежност равни помежду си индивиди, чиято светова картина е по-скоро депресивна. Тя е такава не защото светът е лош, а защото в самотата и отделността си нейните притежатели се чувстват притеснени и заплашени направо от общия хоризонт на битието. Липсва им защитата на социална среда, която да ги предпазва от изпадане в абстрактна съдбовност.

„24 часа“ разгръща това настроение на едни страници, докато на други предлага жизнеутвърдението, очаквано от имагинерната средна класа. Това е дилемата на вестника – от една страна, да преследва нормалното бъдеще на тези от вероятната средина, от друга, да контактува със сегашната депресия на атомизираните люде. Дилема значи колебание дали да се предпочете популистката мрачина на тежката светова картина така, както я познаваме от „Дневен Труд“, или градивната комбинация от жълта ведрост, култивирана от някои списания, и пъстро новинарство в стила на „Нова телевизия“.

Бихме сбъркали, ако се отнесем надменно критически към стила на „24 часа“ и повторим неговото отношение към българските политици. Политиката и вестникарството у нас са в процес на ставане. Те са нужни на

бъдещото общество. Затова не е редно да ги критикуваме с носталгия по времето на абсолютната непубличност. С това, което пиша тук, искам да изразя принципното уважение към благородните усилия на списващите „24 часа“ да решат със свои средства дилемата на оформящата се нова България. Те са труженици по създаването на публичност в една непривикнала към това среда. В какво друго се изразява тази работа, ако не в труден баланс между гледане назад, скициране на настояще и предусещане на бъдеще.

Така или иначе нещата опират до информационния капацитет, до способността, като се налага някаква картина за свят, тя да се допроявя с нанасянето на нови щрихи. На следващия ден е важно повтореното да бъде променено по някакъв начин. Иначе се губи усещането за действителност. Новото не е в числото на новините, а в пробива да се превърне в новинарска затворена за публичния поглед област и така да се разшири обхватът на реалното. „24 часа“ е неуморим в това отношение. Гладен за „нови“ новини, той подканя и самия читател да се обади, ако попадне на нещо интересно. Защото светът е мрежа от събития, които се споделят.

Разлистващият вестника е изправен пред класификационно обилие. Има постоянни рубрики, те са на своите страници. Вниманието не винаги е будно. От друга страна, в рубриките има изненади. Новата полича нови съдържания. Това, разбира се, не става механично. Реалните рубрики са по-малко от желаните. Не е лесно да се осигури достатъчна разлика между „Бизнес“ и „Пазар“ или „Живот“ и „Драма“. Понякога една от страниците на „България“ по нищо не се различава от „Криминале“, както и „Свят“ представя любопитни факти, които визират политиката формално. Те могат да стоят и на последната страница „Оживление“. Не критикувам, а само констатирам борбата за нови коловози, колебанията между истински „нови“ новини и формално делене на категории.

Но нека не съм експертно взискателен. Няма нищо по-неестествено от равния прочит на цял вестник с еднакво внимание към всичко. Всеки произвежда своя текст – един с едно, друг с друг. Вестникът е само партитура за редактиране на своята мелодия. Тя обикновено е по-кратка – опира се на началната страница, на едрите заглавия, включва

нещо избрано, прочетено по-внимателно. Така или иначе интертекстът на вестника постоянно се допълва. Незадоволеният отваря друг вестник или списание, дори поначало си купува два вестника. За да захвърли недочетени и двата. Собственият текст остава недоизграден до вечерта. Читателят отново се захваща с него чрез всекидневника на другата сутрин, за да продължи градежа му с противоречивата надежда, че любимият вестник е толкова същият, колкото различен. Но работата не е само в собствения текст, а и в събирането с други хора. Интертекстът на вестника е проект за временна заедност. Като четем вестници, посредством световата картина общуваме с подобните като нас. Оказваме се заедно с тях не само за времето на прочита.

При усилието да формулирам това, което е специфично за интертекста на „24 часа“, смятам, че то е може би един вид доверие в модулния новинарски проект за свобода на движение в общия свят. Не съм сигурен, че вестникът има съзнание за тази своя черта. Иначе не би държал толкова на мотото си „Всекидневник за новините, каквито са“. То е реклама за истинност, непостижим идеал новините да са идентични на събитията, семиотична утопия за липса на разлика между знак и референт. „24 часа“ сам атакува сериозността на това мото в рубриката „Хъшове“ с нейното опако „Новините, каквито можеха да са“. Или по-скоро и в този случай произвежда характерното за своя стил бароково несъответствие между означаващо и означаемо. Разликата между новините от първите страници и ругатните в рубриката „Хъшове“ не е толкова голяма.

Несъответствието се открива почти навсякъде. То владее и рубриките – между заглавието им и това, което побират. Може би най-типичната му проява е дисонансът между информацията на заглавията и самите статии. Сякаш интертекстът на вестника се състои от два взаимно противоречащи си и коригиращи се текста – на заглавията с едри букви и на текста с малки. В заглавията светът е елементарно негативен. В текстовете или не е такъв, или дори е различен. Колебая се между отрицателната оценка, че това е своего рода шизоидност, и положителната, че е по-скоро израз на модулност и на вкус към разнообразие.

Но ето какво се случва. Привлечен си от ефектно заглавие с катастрофичен привкус. Четеш и установяваш, че става дума за нещо просто. Заглавието „Срамен данък за парното“ говори за нови такси. Не че те не са смущаващи, но думата данък конотира стереотипния образ на държавата изедница. Този образ подмамва, за да установиш, ако четеш внимателно, че държавата, в която участваш и ти, има проблем с парното, и да се досетиш, че „24 часа“ няма да го разгледа на тези страници. Ще го разгледа може би в „Анализи“. Но това не е сигурно. Още повече че липсва ясна межда между ругателно протестиращото новинарство и анализирането в дълбочина. Наместо да анализира, съботният очерк от 4 ноември 2000 г. е обикновена вариация на изведената мисъл, че „вместо да използва малкото добро на тоталитарния режим, властта унищожи всичко“.

Коя е причината за тази дифузия, за примата на еднозначните квалификации и сигурните ругателни формули над колебливото и поливалентно слово на анализа? Може би това, че читателите на вестника предпочитат този род съжденческа сигурност. Изглежда, че такава е нагласата и на самия списващ вестника.

По-добре е, когато става дума за интервю. Текстът с малки букви е обективен въпреки насочващия към крайни оценки интервюиращ. Списващият обаче непременно следва шизоидния или модулния стил, като извежда в заглавието с едри букви отделна черна фраза. Както в интервюто с Вера Мутафчиева в броя от 4 ноември 2000 г. Заглавието е „Държавната машина е обрасла с корупция“. Разбирай, че самата тя е корумпирана. В текста на интервюто, напротив, се твърди, че доброто в нашия свят е нараснало в последните години. Вера Мутафчиева е настроена по-скоро оптимистично. Да, но заглавието поставя това под въпрос. Както в почти всички случаи то превежда разгърнатата мисъл на баналния език на резюмето. Процедурата е човешка. Всички се въртим около най-малко два допълващи се текста.

В тази връзка е показателно „заглавното“ разбиране на „24 часа“ за новина. То гледа в две посоки – към събитието, но и към любимата картина за свят. В широк разкряк новината по-често стои на единия крак на общата картина. Грижата е за устойчивото положение, не за

актуалността. Актуалност по-скоро няма, затова липсва и потъване в събитието. Повече се потвърждава известното, отколкото се съобщава нещо ново. Проблемът е в това, че и световата картина не е особено дискурсивна. Съставена е от клишетата на едри твърдения.

Най-основното между тях е, че държавата е в ръцете на лоши политици и безсъвестни чиновници, които изкористяват високото си положение. Държавата е неуморим субект на отрицателни действия – увеличава такси, отменя блага, забранява или натоварва с тежести. Тя е хем нещо, в което се гледа постоянно, хем е в основата си несериозна и фарсова. От държавното посещение на президента Стоянов в Гърция най-същественото е, че трактор блъснал самолета на президента на летището в Атина. Не се разбира дали са водени разговори по важни държавни въпроси. Причината за подобни пропуски е едно съдружие – между липсата на упорство да се прониква в подробностите и нервното бързане към разтърсваща новина.

В поря от послания за агресията на държавата като „Орязват часовете по смятане, другите уроци намаляват на кило“ се намесва и природата със съобщението „Слънцето изригна“. Монотонната отрицателност оцветява и статиите. Колкото по-къси са, толкова повече представляват апликация на ефектното заглавие. Работата е то да се формулира. Понякога и да се илюстрира. Броят от началото на ноември 2000 г., който се занимава с поскъпването на саламите, е илюстрирал този повърхностен факт с не по-задълбочена цветна снимка на прасе.

Тръгнах по негативния път на комплексирания от противостоящата държавност приватно възприемащ света журналист и читател. Той не е единственият за пребродането на „24 часа“. Има и други. Вестникът е мрежа. Плетката не е една и съща всеки ден, макар че в повечето случаи неин принцип е обикновената непоследователност. Тя е особено забележима в щастливите дни на по-ведро запридане като в броя от 4 декември 2000 г. Причината е отмяната на визите. Вестникът пуска от заглавната страница нишката „Визовден“. Посветени ѝ са 5 страници. Страници 12 и 13 са изплетени от прекрасни материали на Иван Кръстев и Ивайло Дичев и продължаващо от с. 11 интервю на

Надежда Михайлова. Интересуваният се може да научи всичко необходимо, при това опрян на обективни и многозначни аргументи.

Но не бива да се прекалява с утвърждаването. Още на първа страница под усмихнатите Иван Костов и Надежда Михайлова и вестта за „Визовден“ са изведени съобщения за дядо, който се убил по невнимание, и за катастрофа с народен представител. Уравновесяващо възторга от успеха с визите е и основното заглавие – „Депутатите почиват, ние – не“, и по-дребното под него – „24 часа“ иска 10 дни отход за народа. Разбира се, новината за визите е от преди два дена. Но заровим ли се по-сериозно в течението на вестника, ще открием, че нито този, нито други успехи са предмет на трайния му интерес, а разликата в хала на политиците и обикновените хора. Ентузиазмът се буди от високите заплати на управляващите, от имотите на депутатите. Визите са си визи, но животът си е живот. Бедните подават молби за помощи за парното, баща се обесва от немотия и възпитатели гладуват за заплатата.

Европеизирането е борба за постигане на стандарти. Между тях е и стандартът за отношението към животните. Но не в това е акцентът на моментната рубрика „Доноси“ в разглеждания брой, естествено свързана с „Визовден“, а скандалът, предизвикан от изпратена в Европейския съюз касета, изобличаваща действията на столичната община срещу кучетата в София. Както и при други въпроси, пъстро с много участници, но без позиция. Може би защото позицията е една и основна – животът е труден и изпълнен с опасности. Той е такъв и за кучетата. Ето ефекта от заобикалянето на конкретното послание – на празното място изстъпва мрачината на основното мировъзренческо положение. Тя анихилира конкретното събитие. В края на краищата историята с кучетата се оказва дреболия, около която се вдига празен шум.

Втората част на „24 часа“ е по-ведро и по-цялостно пространство. Може би защото е загърбен комплексът с държавата и защото за вестника е по-реален отделният приватен човек, а не социалната маска. Последствието се чувства в рубриката „Свят“. Не търсете в нея международна политика. Ако се говори за Путин, то не е по въпросите на отноше-

нията на България с Русия, а за нещо частно. Путин учи английски заради Блеър, в Чернобил вдигнали първата сватба. Светът се гради от приватни отделности. Той е набор без контекст. Контекстът е лична работа, стига само да не става дума за държавата. Ако тя липсва, хоризонтът, общо взето, е безоблачен.

Оттук и развълнуваната конкретност на с. 44 в разглеждания брой от 4 декември. Рубриката е „Родители“, а заглавието „Как един баща роди“. Прекрасен материал от Стефан Ковачев. Подробно, естествено и човешко. Става дума за съвременния ритуал бащата да присъства на раждането на своето дете. Събитието се случва в частна акушеро-гинекологическа болница. Ведро, утвърдително и сърдечно. Такъв е тонът и на материала от с. 46 „Шием фракове за Бъкингам“. Разбира се, в новината има и жълт тон. Прекалено придирчивият критик може да се намуси, че подобни факти не са оцветени в сериозната идея за успеха на българския среден бизнес. Но вестникът не е трактат за разгръщането на частното у нас, а пъстра палитра. Частната клиника, фирмата от Перник вървят заедно с най-скъпия хотел в света и частните параклиси на българския елит.

Светът е отворен, вестникът е само скица. Тя може да се дорисува в пълнота и дълбочина, но може да бъде оставена и така. Човекът на средната класа сигурно няма да си губи времето да довършва и променя. Ще се отнесе с доверие. За него, свикналия да се занимава с много неща, е ведрата последна страница на „24 часа“, това добро хрумване напускащият вестниковото пространство да не влиза във всекидневие в лошо настроение. Затова „Оживление“, анекдоти и весели случки, всякаква смес от събития. В края на краищата какво по-важно от доброто настроение, побеждаващо или просто сменящо началната мрачина. По-добре неаргументирана промяна, отколкото намусено аналитично постоянство.

Такъв е „24 часа“ в моя прочит – непоследователен, нервно разнообразен и готов да се приспособява. Бъдещето му е в ръцете на списващите, които наистина трябва да предусетят настроенията на хората от средна ръка. Разбира се, това може да е социологическа илюзия, породена от собствения ми прочит.